

SHASHMAQOM TARKIBIDAGI SARAXBORLARGA BIR NAZAR

Hamidov Ozodbek Amrillo o'g'li

Buxoro davlat universiteti Musiqa ijrochiligi va madaniyat kafedrasida 12-1vokal 20 guruh talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Shashmaqomning tarkibiga kiruvchi Saraxborlar xususida so'z boradi. Saraxborlarning Rost, Navo, Dugoh, Segoh, Iroq maqomlarining tarkibida kelishi va ulardagi ijro etiladigan melizm, ohang, qochirimlar xususida so'z boradi.

Аннотация

Эта статья о Сарахборах, входящих в состав Шашмакома. Обсуждается состав макамов «Рост», «Наво», «Дюгох», «Сегох» и «Ирак» Сарахборса, мелизма, мелодия и песни, исполняемые в них.

Annotation

This article is about Saraxbors, which are part of Shashmaqom. The composition of the maqams "Growth", "Navo", "Dyugoh", "Segoh" and "Iraq" of Saraxbors, melisma, melody and songs performed in them are discussed.

Kalit so'zlar: Rost, Navo, Dugoh, Segoh, Iroq, Sho'ba, Avj, Shashmaqom, Saraxbor, Namud.

Yosh avlodni ajdodlarimiz an'analari, qadriyatlar va madaniyati asosida tarbiyalash, ularda ma'naviy ahloqiy fazilatlarni shakllantirishda milliy musiqiy merosimiz, xususan maqomlar alohida o'rin tutadi. Ta'limni isloh qilishdagi konsepsiyalar, davlat ta'lim standartlari, qabul qilinayotgan qarorlar ham musiqa ta'limini yanada rivojlantirishga qaratilgan.

Buyuk qomusiy olim Abu Nasr Forobiy musiqa asarlarining inson vujudi ruhiyati, umuman ma'naviyati bilan chambarchas bog'liq ekanligini, musiqa inson kayfiyatini o'zgartirishdan tashqari uning butunlay ma'naviy qiyofasiga tahsir etishini psixologik va estetik jihatdan asoslab bergan. Musiqaning inson xulqini mukammal qilishi haqidagi fikr musiqiy estetik tafakkur tarixidagi juda katta yangilik bo'lib, unda musiqaning tarbiyaviy-ma'naviy ahamiyatiga alohida ehtibor berilgan.

Mumtoz musiqa inson moddiy va manaviy turmush talablari, ehtiyojlari va O'zini qurshab turgan tashqi muhitga, boshqa kishilarga bo'lgan munosabatlari natijasida paydo bo'lgan. Xalqning ichki ruhiyati, dunyoqarashi, intilishlari va orzu-havasi musiqa ohanglarida aks etib kelingan.

Shashmaqomda "sho'ba" degan tushuncha borki, sho'ba- (arab. – شَوْبَا soha, bo'lak, tarmoq, qism) – 1. Shashmaqom ashula bo'limida maxsus nomga ega bo'lgan 1 va 2 guruhlarini tashkil etuvchi asosiy qismlar ifodasi. 2. Sharq musiqa risolalarida maqom (parda) larning pastki yoki yuqorigi qismlaridan hosil etiladigan ma'lum 24 xil parda tuzilmalarining tarkibiy qismlari ifodasi.

Yuqoridagi sho'balarda usullarning birlamchi ko'rinishlari bayon qilingan bo'lsa, ular maqomlar o'zgargani sayin usullar ham variatsiyaga uchrab boradi. Buni Saraxbor sho'basi misolida ko'rib chiqamiz.

Buzruk maqomi ashula bo'limining birinchi guruh sho'balari taronalari bilan yaxlit turkum sifatida ijro etiladi. Ushbu guruh sho'balari turkumi Saraxbari Buzrukdan boshlanadi. U ikki chorak takt o'lchoviga mos doira usuli bilan ijro etiladi. Saraxbari Buzrukka aytiladigan she'r "*muzorei axrabi maqfufi mahzuf*", deyilgan bahrda bo'lib, "*mafoilun-foilatun-mafoilun-foilun*" tarzida talaffuz etiladi.

Saraxbari Buzruk kuy rivojlanishi jarayonida tersiya, kvarta kvinta, oktava darajasidagi sakrama harakatlar hamda turli pardalarga ko'chishlar tez tez sodir bo'lib turadi.

Rost maqomida. Rost so'zi "to'g'ri", "haq" ma'nolarini anglatadi. Musiqa risolalarida aytilishicha, bu maqomning pardalariga juda ko'p kuylar va ashulalar mos tushgani uchun "Rost" deb nomlangan.

Rost maqomining ashula yo'llari kuy mavzulari jihatidan xilma-xildir. Ular birinchi va ikkinchi guruh sho'balaridan tarkib topgan. Birinchi guruh Saraxbari Rost, Talqini ushshoq, Nasri Ushshoq, Navro'zi Sabo sho'balari va Ufari Ushshoq qismidan iborat. Rost maqomi asosiy yo'llari uch xil kuy mavzudagi ashulalardan, ya'ni Rost, Ushshoq va Navro'zi Sabo ashula yo'llaridan iborat. Rost maqomining birinchi guruh sho'balari turkumining bosh mavzui bo'lgan Saraxbari Rost bilan boshlanadi. Undan so'ng uning 4 ta taronasi o'qiladi.

Saraxbari Rostning murakkab kuy qiyofasi tinglovchiga oson yetib boradi, kishida yuksak lirik kayfiyatlar uyg'otadi, ajoyib manzaralarini tasvirlab, voqelikni musiqiy-badiiy vositalari bilan tushuntiradi. Namud, avjlari esa kuy mazmunining rang-barang bo'limini ta'minlaydi va uning rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Navo maqomida¹. Navo Shashmaqom tarkibidagi uchunchi maqomdir. Uning tarixi ham uzoq o'tmish zamonlariga borib taqaladi. Navo atamasi forsa "kuy", "ohang" ma'nolarini bildiradi.

Navo maqomi ashula bo'limining birinchi guruh sho'balari saraxbar, talqin, uchta nasr va bitta ufar qismlardan tarkib topgan. Ular Saraxbari Navo, Talqini Bayot, Nasri Bayot, Orazi Navo, Xusayniy Navo deb nomlanadi.

Dugoh maqomida. Dugoh so'zi "ikkio'rin", "ikki joy" ma'nolarini bildiradi. Shashmaqom tarkibida Dugoh mustaqil maqom bo'lib, o'tmishdagi sho'ba mavqeini butunlay yo'qotgan.

Ashula bo'liming birinchi guruh sho'balari taronalari bilan yaxlit holda. Turkum tarzida ijro etiladi. Bu sho'balarning asosiy yo'llari Saraxbari Dugoh, Talqini Chorgoh, Nasri Chorgoh, Orazi Dugoh, Husayniy Dugoh sho'balari va ufari Chorgoh qismidir.

Segoh maqomida. Sharq musiqasiga doir manbaalarda segoh uch o'rin ya'ni torli cholg'ularining butun ton va yarim ton oralig'idagi uchta pardadan hosil etiladigan tovushlarni ifodalagan. Shashmaqom tarkibida esa 6 ta maqomlardan biri sifatida gavdalanadi.

Ashula bo'limi Saraxbari Segoh sho'basidan boshlanadi. U sakkiz bayt she'r bilan o'qiladigan o'noltita kuy jumlaridan tarkib topadi. Saraxbari Segoh cholg'u muqaddimasidan boshlanadi.

Iroq maqomida. Iroq maqomi ham qadim zamonlardan mashxur bo'lib kelgan maqomlardan. U haqdagi ma'lumotlar tahminan bundan ming yil muqaddam bitilgan musiqaga oid yozma obidalarda tilga olinadi. Iroqning ashula yo'llar turkumi Saraxbari Iroq bilan boshlanadi. Bu ashula yo'lining kuy tuzilishi juda ham murakkab. Avvalo u kichik oktavaning

¹I.Rajabov. Maqom asoslari. Toshkent – 1992. 59-b.

“Iya” pardasidan boshlanib, ikki yarim oktavagacha, ya’ni uchinchi oktavaning “re” pardasigacha ko’tariladi. Bu maqom diapazoni esa ko’pchilik erkak xonandalar ovozi uchun balandlik qiladi. Shuning uchun hozirda ansambllarda ashulaning baland qismini xotin-qizlar ijro etib to’ldiradilar. O’tmishda ovoz ko’lami keng xonandalargina Saraxbori Iroqni ijro eta olardilar.

Biz ushbu maqomlarga, xususan Shashmaqomning Saraxbor sho’balariga qaratilgan ishimizni yakunlar ekanmiz. Ayanan bugungi kundagi Saraxborlarga o’xshash ashula yo’llarini yaratish va tuzish bilan birgalikda uni ijro eta oladigan kuchli iqtidor va jarangli ovoz sohiblarini yetishtirmoq o’ta muhim masala. Ayniqsa bugungi ommaviy madaniyatning rijovlanib borishi davrida bu o’ta muhim masala.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Kholmurodovna R. U., Obidovna R. M. Social norms, sanctions and personality //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 115-118.
2. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.
3. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An’anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o’rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501..
4. Ramazonova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. file:///C:/Users/user/Downloads/Telegram Desktop/Бехруз Болтаев (2).rtf2. – №. 1. – С. 336-339
5. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. Подготовка молодых певцов к ансамблевому выступлению //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1 (77). – С. 88-91.
6. Kholmurodovna U. R. Formation of publicistic performing skills in singing. – 2021. О 77. Ramazonova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
8. Д Ramazonova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.
9. ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАУКЕ ОБ ОСНОВАХ ТЕХНИКИ ПЕНИЯ. Угилой Холмуродовна Рамазанова, Мафтуна Бахадировна Давронова. 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том1Номер 6 Страницы 94-96
10. ВНЕДРЕНИЕ И ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОЗНАНИИ СТУДЕНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ. Угилой Холмуродовна Рамазанова, Малика Курбановна Нематова 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том 1 Номер 6 Страницы 97-99
11. Behruz BoltayevHamidovich INTERPRETATION OF THE METHODS OF BUKHARA SHASHMAKOM AND THE FUNDAMENTALS OF MAKOM. *Academia Science Repository*, 4(04), 1063–1066. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/90>
12. BehruzBoltayevHamidovich. (2023). AL-FARABI AND IBN SINA’S CLASSIFICATION OF THE FOUNDATIONS OF THE THEORY OF "IYKUT" METHODS IN ORIENTAL MUSIC EDUCATION. *Academia Science Repository*, 4(04), 102–104. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/414>

13. Boltayev B. H. The content and methodology of the process of establishing the voice of students in singing //МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 179-188.

14. Boltayev B. H. Buxoroshashmaqomidoyrausullarijrolaritalqini //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 67-74.

15. Boltayev B. H. O 'ZBEK MILLIY QO 'SHIQCHILIGINING QADR TOPISH XUSUSIYATLARI //Journal of Universal Science Research. – 2023. – Т. 1. – №. 12. – С. 312-318.

16. Samieva M. BUKHARA PERFORMANCE METHOD A FACTOR FOR DEVELOPING THE MORAL QUALITIES OF ADOLESCENT STUDENTS // "ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2022. – С. 191-194.

17. Samiyeva M. A., Ramazonov A. V. O 'ZBEK MUMTOZ MUSIQASI-O'QUVCHILAR QIZIQISHINI SHAKLLANTIRISH OMILI //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 31-36.

18. Azimovna S. M. et al. THE BUKHARA PERFORMANCE STYLE IS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF MORAL QUALITIES OF TEENAGERS //Zeta Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 04. – С. 1067-1071.

19. Мустафоев Б. И., Самиева М. А. БУХАРСКИЕ ДРЕВНИЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ГРУППЫ-СРЕДСТВО ОБРАЗОВАНИЯ //European Science. – 2021. – №. 2. – С. 26-28.

20. Ortiqov, E. . (2023). Musiqa Madaniyati Ta'limida Musiqiy Savodxonlik Faoliyatini Tutgan O'rni. *International Conference on Multidimensional Research and Innovative Technological Analyses*, 106–112. Retrieved from <https://conferenceseries.info/index.php/ICMRITA/article/view/835>

21. Артыкова, Э. ., & Рузиева, З. (2022). ВЕЛИКОЕ БЛАГОСЛОВЕНИЕ – ПЕСНЯ ШАШМАКОМ. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 1(2), 22–24. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/cajei/article/view/6459>

22. E Ortikov. Historical Analysis of National Musical Heritage and Moral-Aesthetic Education in Music and Art Schools of Uzbekistan . 2023/8/20 Academic Journal Publisher <http://dspace.umsida.ac.id/handle/123456789/5948>

23. Mustafoyev B. TA'LIM ISLOHOTLARI MAZMUNIDA YOSH AVLOD MUSIQA MADANIYATI TARBIYASI //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 60-66.

24. Mustafaev B. FROM THE HISTORY OF MUSIC EDUCATION AND PEDAGOGICAL SYSTEM ACTIVITY IN UZBEKISTAN IN THE 1950s-1970s //Academia Science Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 04. – С. 1007-1012

25. Мустафаев Б. “БУХОРЧА” ВА “МАВРИГИ” МУСИҚИЙ ТУРКУМЛАРИ ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ, МАЪНАВИЙ–МАЪРИФИЙ АҲАМИЯТИ //ЦЕНТРАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.

26. Ражабов Тухтасин Ибодович, Ибодов Уктам Расулович ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ В ОБУЧЕНИИ ПЕСНЯМ БУХАРСКОГО ДЕТСКОГО ФОЛЬКЛОРА НА УРОКАХ МУЗЫКИ // Вестник науки и образования. 2020. №21-2 (99). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obespechenie-natsionalnogo-naslediya-v-obuchenii-pesnyam-buharskogo-detskogo-folklor-na-urokah-muzyki> (дата обращения: 26.10.2023).

27. Rajabov T. I., Ibodov O. R. O'zbek Xalq Musiqa Merosda O'quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi //IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2021. – T. 1. – №. 6. – С. 139-145.

28. Ortiqov O. R. MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR JARAYONIDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI (OLIY TA'LIM MUSSASALARI MISOLIDA) //Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1130-1135.

29. Ortiqov O. R. MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR JARAYONIDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI (OLIY TA'LIM MUSSASALARI MISOLIDA) //Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1130-1135.

30. БОЛТАЕВ Б. Х. ПРОБЛЕМЫ НАУКИ //ПРОБЛЕМЫ НАУКИ Учредители: Олимп. – №. 4. – С. 98-100.

